

SALOMĖJOS NĖRIES LEKSIKA

Viktoras ALEKNA

1 š. XIX a. pradžioje, atradus lyginamąjį kalbotyros metodą, be kitų kalbos dalykų, pradėta domėtis ir atskirų rašytojų leksiniais turtais. Pirmiausia imta tyrinėti klasikinės literatūros atstovų (Homero, Vergilijaus, Horacijaus...) leksika. Vėliau sudarinėjami Šekspyro, Getės, mūsų K. Donelaičio leksikonai — žodynai. Tų žodynų sudarinėjimo tikslas grynai lingvistinis, jų sudarinėtojai — kalbininkai. Štai ir K. Donelaičio kūrybos žodyną pirmieji sudarė garsūs kalbininkai A. Sleicheris ir G. Neselmannas.

Siais laikais pradėti sudarinėti tiek atskirų kalbų, tiek ir atskirų rašytojų dažnuminiai žodynai. Pati dažnuminio žodyno idėja pirmiausia kilo, tur būt, automatikos kūrėjų galvose: norėdami sukurti vertimo mašiną, jos autoriai turėjo ieškoti tos mašinos rakto — sudaryti norimų kalbų žodyną tokiu būdu, kad jį pagal technikos specifiką būtų galima kuo ekonomiškiausiai įvesti į mašinos mechanizmą. Iš naujausių pasisakymų spaudoje matyti, kad mašininio vertimo galimūmams kol kas labai riboti, bet dažnuminių žodynų sudarinėtojai atliko gana didelį darbą. Štai tarybinė mokslininkė L. Novak, išstudijavusi rusų, anglų, prancūzų, vokiečių, ispanų bei moldavų kalbų žodynus, nustatė, kad „10 dažniausiai vartojamų žodžių sudaro nuo 15 iki 25 procentų bet kokio teksto“¹. Vokiečių kalboje, F. Kāding'o duomenimis², beveik 10 procentų teksto užima žodeliai *die, der ir und*. Antrą dešimtį procentų teksto sudaro septyni žodeliai: *zu, in, ein, an, den, auf, das*. Ir trečią dešimtį procentų teksto sudaro šie dešimt žodelių: *von, nicht, mit, dem, des, aus, sie, ist, so, sich*. Taigi vokiečių kalboje kai kurios skirtys (artikelis), prielinksniai, dar vienas kitas žodelis (iš viso 20 leksinių vienetų) sudaro beveik trečdalį bet kurio vokiško teksto. Anglų kalboje trys dažniausiai vartojami žodeliai *the, of ir to* sudaro net 13 procentų teksto. O suprantant dar septynis žodelius (*in, and, a, for, was, is, that*), galima suprasti net 22 procentus angliško teksto³. Latvių kalbos dažnuminio žodyno autorių duomenimis, dešimt dažniausiai vartojamų žo-

¹ A. Krutulis, Mašinos? — Negali būti!, V., 1964, p. 14.

² Th. Auerbach, Dein Wortschatz, „Neues Leben“, Moskau, 1965.III.10.

³ Zr. A. Sabaliauskas, Simtas kalbos mįslių, V., 1970, p. 14.

džių sudaro 14 procentų latviško teksto. Dažniausias žodis yra *un*. Taip pat labai dažnai vartojami žodžiai *būt, tas, kas, kurš*⁴.

Tokiu žodžių pasiskirstymo dėsningumu susidomėjo pedagogai, ir, dažnuminio žodyno duomenimis remiantis, pradėti sudarinėti svetimų kalbų mokymo metodai. Ir iš tikrųjų, žinant, kad, pavyzdžiui, kurios nors kalbos tūkstantis dažniausiai vartojamų žodžių užima 70–80 procentų bet kurio teksto, ir žinant, kurie žodžiai įeina į tą tūkstantį, nėra reikalo mokytis kitų, dažniausiai labai retai vartojamų žodžių.

2 §. Į poeto kūrybos supratimą raktą beiėskant, literatūros mokslininkai pastebėjo, kad „literatūros moksle iki šiol vyravo subjektyvus tyrinėtojo skonis, jo individualių estetinių sprendimų saualė, impresionistinis savo įspūdžių išiejimas ar medžiaga nepagrįstų teorinių samprotavimų dogmatizavimas“⁵. Tai atsitinka todėl, kad „sąmonė atgaivina ir rekonstruoja kūrinį pagal savo galimybes ir lygį. Todėl jau pats meninio fakto pažinimas neretai duoda skirtingų rezultatų: vieni, perskaitę L. Tolstojaus „Aną Kareniną“, prisimena tik arklių lenktynes, antri — Kareninos ašaras prie sergančio vaiko, tretii — moters tragediją luominėje visuomenėje“⁶.

Struktūrinės poezijos analizės metodo šalininkai tikisi atrasią tikslesnių kūrinių aprašymo būdų, remdamiesi kūrėjo leksikos analize. Todėl, pradedant tyrinėti kurio nors rašytojo kūrybą, „struktūrinę meninio teksto analizę tikslinga pradėti nuo rašytojo kūrybos ar atskirų jo rinkinių žodyno sudarymo (...). Perspektyviausi struktūrinės analizės požiūriu yra dažnuminiai žodynai“⁷.

3 §. Nepretenduodamas į literatūros tyrinėtoją, juo labiau į struktūristą, šio darbo autorius jau keletą metų laisvu nuo tiesioginio darbo laiku kartotekavo Salomėjos Nėries poezijos žodžius⁸, turėdamas omenyje grynai lingvistinio abėcėlinio žodyno sudarymo mintį. Baigus kartotekuoti, kilo mintis pamėginti sudaryti dažnuminį žodyną bent tos S. Nėries (toliau SN) poezijos dalies, kuri tilpo rinkiniuose, išleistuose poetėi dar gyvai esant, būtent: „Anksti rytą“, „Pėdos smėly“, „Per lūžtantį ledą“, „Die-medžiu žydėsiu“, „Laukinės obelys“, „Dainuok, širdie, gyvenimą“ ir „Lakštingala negali nečiulbėti“ (toliau: AR, PS, PLL, DZ, LO, DSG, LNN).

4 §. SN minėtuose rinkiniuose pavartojo 19 605 žodžius⁹ (abiejuose „Raštų“ tomuose suskaičiuota 66 000 žodžių). Atskiruose rinkiniuose žodžiai pasiskirstę taip:

⁴ J. Klimavičius, Dažnuminis latvių kalbos žodynas, „Pergalė“, 1967, Nr. 6, p. 187.

⁵ V. Kubilius, Sioks toks sielvartas ir viena kita abejonė, „Pergalė“, 1969, Nr. 7, p. 130.

⁶ Ten pat, p. 122.

⁷ I. Jurgaitienė, Kai kurie Maironio „Pavasario balsų“ poetinio žodyno struktūros klausimai, „Literatūra“, XII(1), 1970, p. 47.

⁸ Kartotekuota S. Nėries „Raštų“ tritominio (V., 1957) I ir II tomai.

⁹ Šį skaičių sudaro visi žodžiai, esantys „Raštų“ t. I, p.13–395, taip pat tie „Paaiškinimų“ (p. 501–561) žodžiai, kurių nėra pagrindiniame tekste.

Rinkinys	Iš viso žodžių	Atskirų žodžių	Vienas ž. pav. kartų	Pavartota naujų ž.	Pasikartota anksť. rinkiniuose
AR	2782	912	3,05	912	
PS	3510	1187	2,95	687	500
PLL	1462	712	2,05	314	236
DŽ	2488	1053	2,36	438	181
LO	1570	736	2,12	248	128
DŠG	2859	1187	2,41	429	114
LNN	4934	1692	2,98	612	111
Iš viso:	19 605	—	5,4	3640	

2-oje skiltyje įrašytas bendras kiekvieno rinkinio žodžių skaičius. 3-oje skiltyje įrašytas skaičius rodo, kiek atskirų žodžių pavartota rinkinyje. 4-oji kiltis rodo žodžių pasikartojimo dažnumą. Iš jos matyti, kad tas rinkinys žodingesnis, kurio bendras žodžių skaičius mažesnis. Taigi žodingiausias pats mažiausias rinkinys PLL, o mažiausiai žodingas — AR.

2 lentelė

Nr.	Žodis	AR	PS	PLL	DŽ	LO	DŠG	LNN	Iš viso	Proc.	KD
1	ir	83	125	38	71	40	81	128	566	2,887	1108
2	aš	92	128	33	68	42	54	136	553	2,821	503
3	jis, ji	45	76	35	53	49	69	148	475	2,423	510
4	tu	54	75	29	67	24	51	115	415	2,117	335
5	tas, ta	16	39	7	35	16	32	63	208	1,061	146
6	kaip	26	51	19	13	4	24	49	186	0,949	367
7	o	27	38	16	27	19	11	39	177	0,903	326
8	kas	17	28	15	37	14	22	33	166	0,847	214
9	mano	36	51	6	23	16	6	26	163	0,831	25
10	i	17	29	11	15	15	17	39	143	0,729	171
Iš viso:		413	640	209	409	238	367	766	3052	15,568	3705
Procentai:		14,84	18,26	14,22	16,43	15,22	12,18	15,73	15,568		15,58 ¹⁰

¹⁰ Duomenys imti iš J. K a b e l k a, Kristijono Donelaičio raštų leksika, V., 1964, p. 280.

Nr.	Žodis	AR	PS	PLL	DŽ	LO	DŠG	LNN	Iš viso	Proc.	KD
11	vėjas	32	39	8	9	11	13	19	131	0,668	11
12	baltas	34	28	5	20	11	17	15	130	0,663	1
13	žemė	20	14	8	16	21	18	32	129	0,658	10
14	širdis	26	19	7	12	20	19	20	123	0,627	16
15	būti	7	23	13	13	6	16	42	120	0,612	149
16	kur	21	20	7	19	3	18	32	120	0,612	44
17	saulė	32	14	4	21	17	6	21	115	0,587	6
18	naktis	29	19	5	16	1	20	14	104	0,530	16
19	akis	21	20	2	8	3	16	28	98	0,499	7
20	tavo	17	29	5	4	5	6	23	89	0,454	39
21	juodas	11	28	3	8	10	6	22	88	0,449	7
22	be	18	22	5	12	5	9	11	82	0,418	35
23	iš	10	16	4	9	4	18	20	81	0,413	162
24	lyg	10	16	8	6	8	12	21	81	0,413	7
25	daina	22	24	—	2	14	2	13	77	0,393	13
26	kad	6	12	11	11	12	14	11	77	0,393	520
27	kelias	9	9	7	14	4	16	18	77	0,393	4
28	jūra, jūrė	29	10	15	6	2	9	5	76	0,387	—
29	per	4	7	10	16	9	14	13	73	0,372	72
30	prie	3	12	2	13	5	17	21	73	0,372	8
Iš viso:		361	381	129	235	171	266	401	1944	9,913	1127
Procentai:		12,976	10,854	8,823	9,449	10,891	9,304	8,330	9,913		4,74

Kiekviename rinkinyje poetė pavartoja vis naujų žodžių, nevartotų ankstesniuose rinkiniuose, taip pat dalies ankstesnių rinkinių žodžių atsisako. Leksikos dinamiką parodo 5-oji skiltis. Štai, pavyzdžiui, PS iš viso pavartota 1187 atskiri žodžiai, naujų žodžių įvesta 687, 500 žodžių kartoja iš AR. Rinkinyje PLL pavartota 314 naujų žodžių, 236 žodžiai yra bendri visiems trimis rinkiniams (6 skiltis ir rodo tą skaičių žodžių, kurie pavartoti šiame rinkinyje, taip pat ir visuose ankstesniuose rinkiniuose). Likę rinkinio žodžiai pakartoti ne iš visų rinkinių, o tik iš kai kurių. Pavyzdžiui, PLL, be jau minėtų 236 žodžių, pasikartojančių visuose trijuose rinkiniuose, 46

Nr.	Žodis	AR	PS	PLL	DŽ	LO	DŠG	LNN	Iš viso
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
31	čia	8	14	3	10	7	12	18	72
32	jau	10	9	9	13	6	12	13	72
33	ar	13	16	7	4	3	11	16	70
34	tik	18	14	6	6	6	6	14	70
35	nuo	5	13	5	10	3	9	18	63
36	ruduo	12	8	8	13	7	10	5	63
37	ne	3	7	4	6	9	10	22	61
38	diena	11	16	3	4	4	8	14	60
39	ten	10	10	3	11	1	6	16	57
40	kraujas	1	14	1	4	8	14	13	55
41	šaltas	6	8	3	5	7	6	20	55
42	vienas	22	8	2	4	4	7	8	55
43	ant	2	9	9	11	8	3	12	54
44	po	7	10	4	5	6	4	18	54
45	už	5	10	4	5	2	13	15	54
46	mirtis	10	4	3	6	1	7	21	52
47	ranka	4	7	6	8	4	7	16	52
48	visas	5	12	2	5	5	9	10	48
49	ašara	12	10	2	9	3	5	4	45
50	taip	5	13	2	4	2	6	13	45
51	gal	2	4	3	5	4	3	12	43
52	dainuoti	10	7	2	2	6	10	5	42
53	padangė	7	6	4	1	3	8	13	42
54	skristi	7	7	8	4	6	4	6	42
55	brangus	1	1	3	3	1	10	22	41
56	mylėti	6	13	1	4	2	4	10	40
57	pavasaris	10	8	4	6	3	5	4	40
58	veidas	6	7	4	6	4	2	11	40
59	eiti]	6	1	5	7	3	3	14	39
60	kalnas	13	9	5	5	3	2	2	39
61	žiedas	18	6	2	3	7	1	2	39
62	dar	1	8	11	4	1	6	7	38
63	niekas	7	9	3	10	1	2	6	38

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
64	jaunas	10	8	4	3	2	3	7	37
65	vėtra	3	3	6	9	5	2	9	37
66	žydėti	13	3	1	5	5	4	6	37
67	toks	1	9	6	3	4	7	6	36
68	savo	6	2	3	5	2	6	12	36
69	krūtinė	12	5	3	1	3	5	5	34
70	laisvė	1	6	1	1	7	4	14	34
71	pro	7	5	1	7	3	2	8	33
72	tėvynė	1	1	2	1	4	10	14	33
73	niekad	1	5	1	6	6	10	3	32
74	pasaulis	8	4	7	3	6	3	1	32
75	sparnas	8	4	8	4	3	1	4	32
76	vėl, vėlei, vėliai	4	1	2	4	2	5	14	32
77	debesis	5	2	2	6	5	4	7	31
78	sunkus	9	3	3	2	2	6	5	30
79	vaikas	1	4	2	3	2	9	9	30
80	šaukti(s)	4	3	5	5	2	3	7	29
81	miškas	4	4	1	2	3	5	9	28
82	jei, jeigu	3	4	3	3	2	5	7	27
83	tamsus	3	3	3	5	1	7	4	26
84	bėgti	5	1	3	6	2	5	3	25
85	lig, ligi	6	6	2	3	1	2	5	25
86	plaukas	6	1	3	3	2	5	5	25
87	šis	1	6	1	5	4	4	3	24
88	ugnis	5	6	1	1	3	4	4	24
89	žmogus	3	6	4	6	1	2	2	24
90	žodis	6	5	1	2	3	3	3	23
91	kuris	1	9	1	2	1	2	6	22
92	nebūti	3	4	2	3	1	4	5	22
93	norėti	4	4	2	6	1	3	2	22
94	vieškelis	1	4	1	4	1	4	7	22
95	džiaugsmas	4	6	1	2	4	2	2	21
99	ledas	4	1	5	3	1	3	3	20
97	takas	4	8*	2	3	1	1	2	21

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
98	gi	4	1	4	2	3	2	4	20
100	gyventi	2	6	2	4	1	1	3	19
96	juk	1	2	1	4	1	6	6	21
101	nešti(s)	6	4	1	2	3	2	1	19
102	kelti(s)	1	1	1	3	2	6	4	18
103	skambėti	10	3	1	1	1	1	1	18
104	akmuo	1	2	1	1	1	5	5	16
105	kilti	2	1	1	4	1	5	2	16
106	naujas	2	1	4	1	5	1	2	16
107	rymoti	2	7	1	1	1	3	1	16
108	mažytis	1	1	1	4	4	1	1	13
109	ryt, rytoj	5	1	1	1	2	2	1	13
110	žaibas	3	1	1	5	1	1	1	13
111	skaistus	3	1	1	2	2	1	2	12
112	kasa	2	1	1	3	2	1	1	11

žodžiai vartojami tik AR ir PLL, 116 žodžių — tik PS ir PLL. 6 skiltis rodo, kad tokių bendrų žodžių skaičius visą laiką mažėja, ir paskutiniame, LNN, rinkinyje belieka tik 111 žodžių, vartotų ir ankstesniuose visuose rinkiniuose.

5 §. Dešimties dažniausiai vartojamų žodžių sąrašas.

6 §. Antroji ir trečioji dažniausiai vartojamų žodžių dešimtys.

7 §. Kiti visuose rinkiniuose vartoti žodžiai.

Iš lentelių matyti, kad sąrašuose yra įvairių kalbos dalių žodžių. O kaip kalbos dalys pasiskirsčiusios visoje poezijoje? Tai matyti 5 lentelėje.

8 §. Žodžių pasiskirstymas kalbos dalimis.

Visa tai galima pavaizduoti grafiškai.

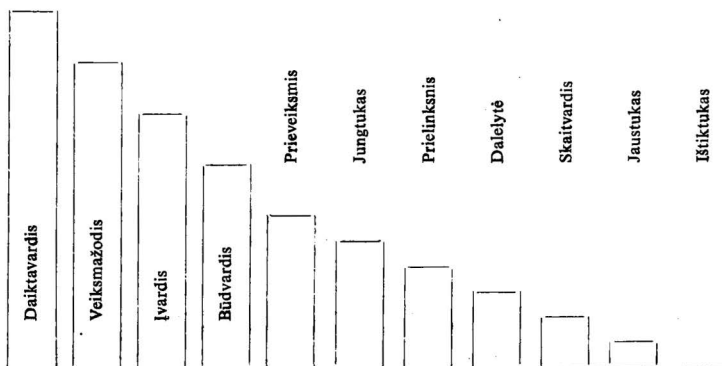
9 §. Antroji lentelė rodo, kad pirmasis dažniausiai vartojamų žodžių dešimtukas sudaro 15,568 procento viso teksto. Įdomu, kad K. Donelaičio (toliau KD) kūryboje tie patys dešimt žodžių dengia tiek pat KD kūrybos teksto¹¹. Atskiruose rinkiniuose dažniausiai vartojamų žodžių procentas svyruoja nuo 12,18 iki 18,26. Tai apytikriai atitinka latvių ir kai kurių kitų kalbų duomenis.

¹¹ Šioje lentelėje pateikti tie KD žodžiai, kurie sutampa su dažniausiais SN žodžiais. KD dažniausiai vartojamų žodžių eilė kiek kitokia, būtent: *ir* — 1108, *kad* — 520, *jis*, *ji* — 516, *aš* — 503, *kaip* — 367, *su* — 344, *tu* — 335, *jau* — 333, *o* — 326, *taip* — 26; iš viso 4590 žodžių arba 19,31 procento (žodyne yra surašyti 23 771 KD raštų žodžiai).

5 lentelė

Kalbos dalis	Atskirų ž.	Bendras ž. skaičius	Procentas
Daiktavardis	1414	7067	36,2
Būdvardis	415	1857	9,5
Skaitvardis	18	121	0,07
Įvardis	29	2382	12,3
Veiksmažodis	1484	4416	22,6
Prieveiksmis	191	1112	5,8
Prielinksnis	23	917	4,8
Jungtukas	11	966	4,9
Dalelytė	36	697	3,8
Jaustukas	18	69	0,029
Ištiuktukas	1	1	0,001
Iš viso:	3640	19 605	100,00

Pridėję trečiosios lentelės duomenis, matome, kad trisdešimt dažniausiai vartojamų žodžių sudaro 25,481 procento teksto. Palyginę šių lentelių žodžius su kitų kalbų duomenimis, matome, kad lietuvių kalbos leksika, bent SN poezijoje, yra įvairesnė: mat, kitose kalbose didelį žodžių procentą sudaro skirtys, kurių lietuvių, kaip slavų bei latvių, kalba neturi. Be to, mažiau linksnių turinčiose kalbose dažnesni ir prielinksniai.

10 §. Bet kuriuos žodžius dažniausiai vartoja SN ir ką tie žodžiai mums sako apie poeziją?

Dažniausias SN poezijos žodis — jungtukas *ir*. Šis jungtukas taip pat dažniausias žodis KD kūryboje, ir kai kuriose kalbose jis apskritai yra dažniausias žodis. Tai rodo, kad tiek visiems žmonėms, tiek ir SN poezijai būdingiausias semantinis ryšys — siejimas. Pirmajame dešimtuکه esąs jungtukas *o* kalba apie dažną priešpriešos elementą kūryboje, o dalelytė *kaip*¹², papildyta taip pat gana dažnu *lyg* bei retesniu *tartum, tarsi* (10.10)¹³, sako, kad poetė mėgsta lyginimą.

11 §. Pirmajame dešimtuکه — net šeši įvardžiai, užima 10,1 procento viso teksto. Daugiau kaip septynis procentus teksto užima asmeniniai įvardžiai *aš, tu ir jis, ji*. *Aš*, papildytas *mano*, — pagrindinė SN poezijos tema. *Aš* opozicija — *tu* (papildytas iš antro dešimtuko *tavo*). Neretai lyrinis herojus reiškiamas ir trečiuoju asmeniu *jis, ji*. Tai ypač ryšku LNN. Ne visuose rinkiniuose vienodas šių žodžių dažnumas. Tiksliai žodžių dinamiką galės parodyti tik santykinų arba procentinių dažnumų lentelė¹⁴.

6 lentelė

Procentinis įvardžių dažnumas

Žodis	AR	PS	PLL	DŽ	LO	DŠG	LNN
aš	3,307	3,675	2,189	2,733	2,740	1,853	2,756
mano	1,294	1,453	0,410	0,924	1,002	0,209	0,527
Iš viso	4,601	5,128	2,599	3,657	3,742	2,062	3,283
tu	1,941	2,137	1,984	2,693	1,529	1,783	2,331
tavo	0,611	0,816	0,342	0,161	0,320	0,210	0,465
Iš viso	2,552	2,953	2,326	2,854	1,849	1,993	2,796
jis, ji	1,618	2,165	2,393	2,130	3,121	2,413	3,000

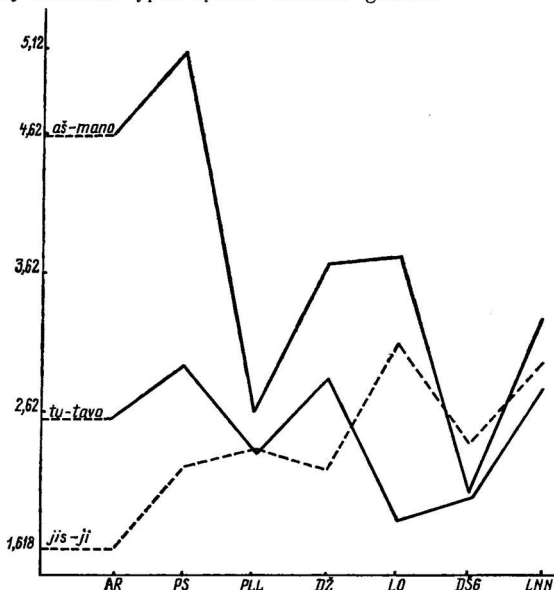
Matome, kad *aš* dažniausiai vartojamas PS, rečiausiai DŠG; tas pats ir tada, kai *aš* papildome *mano*. *Tu* dažniausiai vartojamas DŽ, rečiausiai LO; *tu—tavo* dažniausiai vartojami PS, rečiausiai LO. *Jis, ji* dažniausi LO, rečiausi AR.

¹² Tiesa, jungtukas *ir* neretai eina ir dalelytė; *o* — ne tik jungtukas, bet ir jaustukas, dalelytė; *kaip* — ne tik lyginamoji dalelytė, bet ir prieveiksmis, jungtukas. Lentelėse nurodytas bendras šių leksinių vienetų vartojimo dažnumas, todėl teiginiai, kad šie žodžiai rodo siejimą, priešpriešą ar lyginimą, tikslūs tik tiek, kiek *ir, o* eina jungtukais, *o kaip* — dalelytė.

¹³ Čia ir toliau skliausteliuose parašytas pirmas skaitmuo rodo žodžio vartojimo dažnumą, o antras — keliuose eilėraščiuose tas žodis pavartotas.

¹⁴ Santykinis dažnumas surandamas, žodžių skaičių kuriame nors rinkinyje padalijus iš viso rinkinyje esančių žodžių skaičiaus; procentinį dažnumą surandame, gautą santykinį dažnumą padauginę iš šimto.

Žodžių dinamika ypač ryškiai matoma grafike.

12 §. Antrajame ir trečiajame dažniausiai vartojamų žodžių dešimtuکه jau randame pagrindines SN poezijos realijas: *vėjas, žemė, širdis, saulė, naktis, akis, daina, kelias, jūra, baltas, juodas, būti*. SN kūrybinis laikotarpis truko daugiau kaip dvidešimt metų. Visa šiame darbe tyrinėjamoji leksika tilpo chronologiškai išleistuose septyniuose rinkiniuose. Todėl, apskaičiavę procentinius dažnumus, galime matyti pagrindinės poezijos leksikos dinamiką.

Iš lentelės matyti, kad atskirų žodžių vartojimas labai kinta. Pavyzdžiui, net dažniausiai vartojamas žodis *vėjas* dažnai vartojamas tik AR ir PS. PLL šis žodis vartojamas jau du kartus rečiau, DŽ net tris kartus retesnis, LO du kartus dažnesnis negu DŽ, DSG retesnis už PLL, o LNN tik truputį dažnesnis už DŽ. *Žemė* dažniausia LO, beveik du kartus retesnė AR, daugiau nei du kartus retesnė DŽ, DSG ir LNN, dar retesnė PLL, o PS daugiau nei tris kartus retesnė, negu LO. *Žemė* iš visų šių daiktavardžių dažniausias žodis ir LNN, nors ir du kartus retesnis, negu LO. *Širdis* — dažniausias Maironio „Pavasario balsų“ (toliau PB) daikt-

Procentinis dažniausiai vartojamų žodžių pasiskirstymas

Žodis	AR	PS	PLL	DŽ	LO	DŠG	LNN
vėjas	1,150	1,111	0,547	0,362	0,701	0,455	0,385
žemė	0,719	0,399	0,547	0,643	1,338	0,630	0,648
širdis	0,935	0,541	0,479	0,482	1,276	0,665	0,405
saulė	1,150	0,399	0,274	0,844	1,083	0,210	0,425
naktis	1,042	0,541	0,342	0,643	0,064	0,700	0,284
akis	0,755	0,569	0,137	0,322	0,191	0,560	0,568
daina	0,791	0,681	—	0,080	0,892	0,070	0,263
kelias	0,324	0,256	0,479	0,563	0,255	0,560	0,365
jūra	1,042	0,285	1,026	0,241	0,128	0,315	0,101
baltas	1,222	0,795	0,342	0,804	0,701	0,544	0,302
juodas	0,395	0,798	0,205	0,322	0,640	0,210	0,446
būti	0,285	0,655	0,889	0,522	0,382	0,560	0,850

tavardis — SN poezijoje dažniausiai vartojamas LO, beveik taip pat dažnai, kaip ir *žemė*, rečiau AR, beveik du kartus rečiau DŠG, dar rečiau PS, beveik tris kartus rečiau DŽ ir PLL ir rečiausiai LNN. Ir t. t.

Lentelė rodo, kad AR dažniausias daiktavardis — *saulė* ir *vėjas*, PS — *vėjas*, PLL — *jūra*, DŽ — *saulė*, LO — *žemė*, DŠG — *naktis*, LNN — *žemė*.

13 §. Įdomu palyginti dažniausius SN žodžius su Maironio tais pačiais žodžiais¹⁵.

Palyginę dvylika dažniausiai vartojamų SN daiktavardžių, būdvardžių bei veiksmažodžių su tais pačiais PB žodžiais, matome didžiulį skirtumą: dažniausi SN žodžiai *vėjas* ir *baltas* Maironio PB daugiau kaip keturis kartus retesni; *saulė* Maironis taip pat du kartus rečiau vartoja, retesni Maironio poezijoje ir kiti žodžiai; *juodas* retesnis daugiau kaip vienuolika kartų, o *jūros* Maironis visai nevartoja. Tik viena *širdis* — dažniausias Maironio daiktavardis — PB vartojama kiek dažniau, negu SN, bet AR ir LO ir *širdis* daug dažnesnė, negu PB.

Ta proga SN dažniausius žodžius galima palyginti ir su KD leksika (žr. 3 lentelę). Tai, kas lyrikei S. Nėriai svarbiausia, epikui K. Donelaičiui turi labai nežymios reikšmės; pavyzdžiui, *baltas* pavartotas vos vieną kartą, o *jūra* nė karto; tik vienas *būti* abiejų poetų vartojamas beveik vienodai: 0,612 procento SN ir 0,627 procento KD.

¹⁵ Maironio PB duomenys imti iš minėto I. Jurgaitienės str.

S. Nėris				Maironis		
Nr.	Žodis	Sk.	Santyk. d.	Nr.	Sk.	Santyk. d.
1	vėjas	131	0,00668	32	20	0,00159
2	žemė	129	0,00658	2	56	0,00444
3	širdis	123	0,00627	1	94	0,00746
4	saulė	115	0,00587	14	35	0,00278
5	naktis	104	0,00530	6	49	0,00389
6	akis	98	0,00499	9	42	0,00334
7	daina	77	0,00393	24	28	0,00223
8	kelias	77	0,00393	20	31	0,00246
9	jūra	76	0,00387	—	—	—
1	baltas	130	0,00663	7	19	0,00151
2	juodas	88	0,00449		5	0,00039 ¹⁶
1	būti	120	0,00612	1	52	0,00413 ¹⁷

Žinoma, šie keli palyginimai dar neleidžia daryti apibendrinančių išvadų: tik kruopšti visos lyginamų kūrėjų leksikos analizė pasakytų ką nors patikimiau apie tų kūrėjų panašumus bei skirtumus.

14 §. 4-oje lentelėje pateikti visi kiti žodžiai, vartojami visuose rinkiniuose. Tai daiktavardžiai *ruduo, diena, kraujas, mirtis, ranka, ašara, padangė, pavasaris, veidas, kalnas, žiedas, vėtra, krūtinė, laisvė, tėvynė, pasaulis, sparnas, debesis* ir kt., būdvardžiai *šaltas, brangus, jaunas, sunkus, tamsus, naujas, mažytis, skaistus*, veiksmazodžiai *dainuoti, skristi, eiti, mylėti, žydėti, bėgti, nebūti, norėti, gyventi, nešti, kelti, skambėti, kilti, rymoti*. Detaliau nesigilindami į šių žodžių dinamiką, vis dėlto jau iš lentelės galime susidaryti vaizdą, kad, pavyzdžiui, *kraujas* dažniausias LO, taip pat DŠG ir PS, *mirtis* — ryškiausia LNN ir AR, *kalnas, žiedas, krūtinė* — AR, o *tėvynė* — DŠG ir LNN, ir t. t.

15 §. Trumpai peržvelgsime svarbiausią leksiką, randamą tik atskiruose rinkiniuose.

¹⁶ I. Jurgaitienė, Maironio „Pavasario balsų“ dažnuminis žodynas, „Literatūra“, XIII(1), p. 133–153.

¹⁷ 8-oje lentelėje pirmos skilties skaitmenys rodo SN žodžių dažnumo eilę pagal kalbos dalis, 2 skiltyje rašomi lyginamieji žodžiai, 3 — žodžio dažnumas SN leksikoje, 4 — santykinis žodžio dažnumas SN leksikoje, 5 — žodžio dažnumo eilė PB leksikoje pagal kalbos dalis, 6 — žodžio dažnumas PB leksikoje, 7 — santykinis žodžio dažnumas PB leksikoje.

Iš anksto reikia pasakyti, kad tai dažniausiai vos vieną kartą pavartoti žodžiai¹⁸, bet kartais ir jie atspindi vieno ar kito rinkinio laikotarpio poetės nuotaikas.

Stai tik AR pavartoti šie daiktavardžiai:

aras, audėjas, aukuras, auskaras, fejė, gėlynas, glėbus, godelė, išvakarės, jaunatvė (3), Jesia (2), karalystė, karaliūnas, karalius, karoliai, klonis, lelėja (5), liemu, Naujieji metai, nendrė, Pajesys, pasilgimas, pažvelgimas, prisikėlimas, rubinas, sopuliai, svaja (2), šūvis, trimitas (3), tuštuma, ūkana, ūkas, vaikystė (2), veidrodys, Velykos, vidus, vijoklis (2), vosilka (2), žaižara, žibintas (3), žibuoklė (3), žibutė, žvelgimas, žvilgis (3), žėlė.

Tik PS vartoti šie daiktavardžiai:

aitvaras, altorius (3), Apolonas (2), atsakas, aukštuma, aušrinė, badas (2), bandūra, batas, bažnyčia (3), beždžionė, briliantas, centas, centauras, čigoniukas, deimantas, Donas (2), Donžuanas (9), Dunojus (7), dūšia (3), frakas, gabija, garas, gija, giluma, Kalėdos (3), kambarys, kapinės, Karmen (4), karvė, katarinka, kibirkštis, kunigaikštis, lūšna, margė, mergina, motoras, Mullen Ružas (2), mūza, niša, pagunda (3), paguoda (2), pajacas (2), Palanga, panika, Parnasas, pasas, paslaptis (3), patėvis, Pažaislis, pegasas, perlas (2), pianinas, pluta, poema, pokylis, popierius, pora (2), publika, orgija, orkestras, pusnis, radasta, raganėlė, rasė (2), resioranas, rūta, Sachara (3), salė (2), sąnaris, semaforas, sierra, siurbėlė, skraiduolė, sloga, srovė, stalas, šilima, šokis (3), tamsuma, tan-go, tankumynas (2), tikrovė, tyrai, tragedija, trubadūras (2), uoga (2), uždanga (2), valkata (3), varis, vaza, vergė, Viena (2), vienuolė, vienužė, vingis, žydėjimas (3), gipsas, gyvastis, grašis, griaučiai, kaina, korta.

Tik PLL:

alaka, bakūžėlė, diegas, drebulėlė, fiordas (2), eilė, elektra, gadynė, garlaivis, Gotland, griausmas, gryčia, įkapės, Jordis (3), Jungfrau, judėjimas, jūreivis, kailis, kapitonas (2), katė, laukimas, lėkimas, lėlė, lūkesys, marška, marti (3), nasrai, nervas, nešvarumas, niekšas, orlaivis, pabūklas, pakaruoklis, pakraštys (2), pareiga, priekalas (2), raukšlė, rūpestis, saga, (sakmė), sala (3), siaubūnas, Sigurd (3), skaldas, skala, suokimas, švedas (2), teisė, tikslas, tostas (3), uraganas, valtis, vergavimas, verpetas, vestuvės, vikingas (3), žaislas.

¹⁸ Po žodžių skliausteliuose esantis skaitmuo rodo, kiek kartų žodis pavartotas rinkinyje, o jeigu tokio skaitmens nėra, vadinasi, žodis pavartotas tik vieną kartą.

Tik DZ:

anyta (2), atvanga, banda, brydė, bučinys (2), charakiri, dagilis, daiktas, darbininkas, dažai, deivė, derlius, dykuma (2), džiugesys, eglė, eldija, garbiniai, gaudimas, geiša (3), grabas, išdaiga, jaunimas, Jonas, kapelis, karštumas, karta, kšnis, kaštanas, katinėlis, klajūnėlis, klevas, kryželis, kūdikėlis (3), liežuvis, lingė, liūnas, lopšinė, lūšnelė (2), mergytė, mergužė, meška, mėšlynas, molis, moliūgas, Nagasaki, nakvynė, pabalys, padauža, pagieža, pagirys (2), paklodė, paleta, pastabumas, pastogė, pavainikis (3), pavartė, pertvara, pinučiai, poilsis, prakeiksmas (2), purpuras, okeanas, ramunėlė, sermėga, siaubūnė, sietynas, skruostas, smūtkelis, snukis, sraigė, stagaras, sū (6), šaukimas, šuntakis, teisingumas, tėvas (2), trąša, tvora, užtvara, vaivorykštė, varnėnas, varpa, vasarojus, vėjužis (2), vežimas, žqsinas, žiezula (3), žmona, žuvis.

Tik LO:

apaštalas, apžavai, audeklas, baudžiauninkas (3), daržinė, daugybė, delčia, durtuvas (2), dvaras, Elena, Europa, gandas, grėblys (2), heroica, išgama, jaunystėlė, jautis (2), kalė (2), kamuolys, kanuolė, kanonada, kraitis, kriaušė (2), medžioklė, mėnulis, murza, mūšis, nešėja, nežinia (2), pabarėlis (2), pabarys, pagairė, pakaušis, pašlaitė, patalas, pienas (2), pienė (10), pietys, pluoštas, ponis, prasmė, prerija, prietema, pūkelis, ramybė, raumuo (2), rekrūtas, ryšelis, skalbykla, svirtis, šienas (5), šunyti (2), tarnas, turinys, usnis, vargelis (2), vargužis, viršus, vystykla, žebrys.

Tik DSG:

aerodromas, aikštė, anemona (5), apkasas, apuokas, arklys (2), armija, atmintis, barikada, benzinas, beprotis, butelis (2), diadema, drobė, Durbė, durklas, dūžis, fabrikas, fašizmas, eilinis (3), erkė, gaubica, gausumas, Gražina, grybas, griuvenos, Herkus Mantas, horizontas, imperija, jėvas (2), kairė, kalavijas, kardas, katedra, Kaunas, keršytojas, kiemas, kilpa, klaikumas, klyksmas, kolona, komjaunuolė, komuna (2), komunaras, košmaras, kranklys, kreiseris (2), kroviny, kulka (2), kulkosvaidis (2), kuopa, kvėpavimas, lazda, linkoras, Margis, Margiris (2), miestelis, migla, močia, mūras, milžinkapis, narsuolis, naujiena (2), nuometas, pagalba, palikimas, pažiūba, pėdsakas, pionierius (2), piūtis, plėnia, plunksna, Prancūzija, priemiestis, proletaras (3), pūkas, puokštė, puta, obelėlė, Rolandas (2), rugpiūtis, ruožas, Saulė, sekmadienis, Sena (3), senatvė, senolis (2), senutė, skaičius, skeveldra, speigas, spiegesys (2), sprindis, stipena, strėlė, sūnelis (6), suodžiai, šaltinis (3), šermukšnis, šiaurys (2), špokas, šunė, Šventoji, tarškėjimas, teptukas (2), tėtukas, teutonas, trelis, trenksmas, Tulonas, tulpė, tvirtovė, uniforma, uogelė, Uralas, vadas, vaga, vedėjas, vežikas, vieversėlis, žemaitis, žiedelis, žinia (3), žmogžudys (2).

Tik LNN:

ainis, apranga, apsiaustas, astras, ateivis, atėjūnas (2), atklajūnas (2), atlyginimas, Aušros Vartai, automatas (2), aviža, baldai, barsukas, baudžiava, belaisvis, būras (2), budelis (5), Charibdė, cinija, daigas, dainius, darbštumas, dargana, dėsniš, dykaduonis, dykynė, dinamitas, diržas, Donelaitis, drąsa (4), drebulė, Dūkštas, frontininkas, gaisravietė, gaurai, gerklė, giminė (2), ginklas (4), gražumas, Grygas, Čiurlionis, grobinys, grobis, Homeras, Ikaras, išdavikas, Jasnaja Poliana (2), jovaras (2), Juda, jurginas (2), Justukas, kakalis, kalba, kalnynas, kaltė, kankinimas, kanklės, kareivinė, kaspinas, kauksmas, kelrodis, keras, kirvis, klaustukas, kodeksas, kometa, krykštūnėlis, krūva, kūdra, kurmis, kuždėjimas, lakštingala (5), Lazdynėliai, lenktynės, letenėlė, Lėvas, ligoninė, lyguma, lysvė (2), lobis, lojimas, lovelė, maistas (2), maitvanagėlis, malkos, malūnas, Marija, Maskva (2), maureliai, mokykla (5), mokytoja (3), narkotikai, neapykanta, nelaisvė (2), nuodėgulis, pajuoka, pakrantė, pakriaušė, Paleckis, parabelis (2), parakas (2), parytys, patamsis, pavardė, pavar-dėlė, pavojus (2), plentas, plėšikas, prakaitas, prieglauda, priekis (2), prie-saika, pūdymas, pulsas, Odisėja (2), Odisėjas, okupantas (2), Oriolas, pušėlė, radinys, ražas, Reinas, riešutys, rogės, rugiagėlė, rumunas, salvė, samana, sąmojis, sargyba, sargybinis, sąskaita, sąvarta, siūlas, syvai, sko-nis (2), skriauda (2), smiltis, smogikas (3), stiebas, sugrižimas, svetyš, sviedinys, šalmas, šarvas, šerkšnas, šermenys, šiaurpūtys, šiluogužė, ši-pulys, šlaitas, štabas, šuo (4), šuolis, teisėjas, Tilžė, trauka, troba, uodas, vadovas, vaisius, varlė, varnalėša (2), velionis, verksmas, versmė, vėžė, vienišumas, Vilija (5), Vilnelė (2), virvė, viržiai, voratinklis, žalvarnis, žandaras (3), žemėlapis, žeminė, ženklas, žiežirba.

Norėtųsi paminėti dar keletą daiktavardžių, būdingų tik vienam ar ki-tam rinkiniui, nors vieną kitą kartą pavartotų ir kituose rinkiniuose. Štai jie:

sapnas — iš viso pavartotas 15 kartų, AR 11 kartų;

sutema — iš viso pavartotas 21 kartą, AR 17 kartų;

vasara — iš viso pavartota 24 kartus, PS 15 kartų;

siela pavartota tik AR ir PS, iš viso 14 kartų;

smuikas pavartotas tik AR ir PS, iš viso 8 kartus.

Iš atskirų rinkinių žodžių sąrašų matyti, kad paskutiniuose rinkiniuose atsiranda karinės leksikos žodžių. O štai dar keletas žodžių šia tema, ran-damų LO, DSG ir LNN: *karas* (26), *karys* (6), *milinė* (9), *priešas* (47), randamų tik DSG ir LNN: *kareivis* (8), *lavonas* (12), *mina* (3), *partiza-nas* (21), *tankas* (6).

ЛЕКСИКА САЛОМЕИ НЕРИС

Викторас АЛЕКНА

Резюме

В статье анализируются некоторые вводные вопросы поэтической лексики С. Нерис. Основой анализа является лексика, употребляемая в семи сборниках С. Нерис (19 600 слов).

Подсчеты показывают, что из общего числа слов существительные составляют 36,2%, глаголы — 26,6%, местоимения — 12,3%, прилагательные — 9,5% и т. д.

Составлены списки наиболее часто употребляемых слов. Также подсчитан коэффициент относительной или процентной частоты употребления данных слов.

Установлено, что наиболее часто в поэзии С. Нерис употребляются следующие слова: *и, я, он—она—оно, ты, этот—эта—это, как, а, кто—что, мой, в*; эти десять слов составляют 15,57% всего текста.

Следующие наиболее часто употребляемые слова: *ветер, белый, земля, сердце, быть, где, солнце, ночь, глаз, твой, черный, без, из, будто, песня, что (kad), дорога, море, через, при*, составляющие еще 9,91% всей лексики.

Дается таблица слов, применяемых во всех семи сборниках, а также существительные, употребляемые только в одном каком-нибудь сборнике.

Определяется самая частая и тем самым первая оппозиция поэзии С. Нерис: *я, мой—ты, твой*.

Анализируется динамика самых частых слов в отдельных сборниках.

POETISCHER WORTSCHATZ VON SALOMĖJA NĖRIS

Viktoras ALEKNA

Zusammenfassung

Im Artikel werden einige führende Fragen des poetischen Wortschatzes der Lyrik von Salomėja Nėris analysiert. Die Grundlage der Analyse ist der Wortschatz, der in sieben Gedichtsammlungen von Salomėja Nėris gebraucht wird (19600 Wörter).

Die Resultate der Analyse zeigen, daß die Substantive 36,2%, die Verben 22,6%, die Pronomen 12,3%, die Adjektive 9,5% der Wörter in der genannten Poesie ausmachen.

Es sind Verzeichnisse der gebräuchlichsten Wörter aufgestellt worden. Außerdem ist der Koeffizient der relativen Häufigkeit dieser Wörter gerechnet.

Es wird festgestellt, daß in der Poesie von Saloméja Nèris am häufigsten folgende Wörter vorkommen: *und, ich, er—sie, du, der—die—das, wie* (in allen Bedeutungen), *o, wer—was, mein in*. Diese zehn Wörter machen 15,57% des ganzen Wortschatzes aus.

Weitere häufigste Wörter sind: *der Wind, weiß, die Erde, das Herz, sein* (Verbum), *wo, die Sonne, die Nacht, das Auge, dein, schwarz, ohne, aus, gleichsam, das Lied, daß, der Weg, das Meer, über, an*; diese zwanzig Wörter machen noch 9,91% des ganzen Wortschatzes aus. Es wird eine Tafel der Wörter gegeben, die in allen sieben Gedichtsammlungen gebraucht worden sind. Außerdem werden die Substantive, die nur in einer einzelnen Sammlung gebraucht worden sind, berechnet.

Es wird auch festgestellt, wie die häufigsten Wörter in verschiedenen Sammlungen gebraucht worden sind.

Es wird die chronologische Verwendung der häufigsten Wörter analysiert.